

که در جریان برگزاری مذاکرات الحاق، باید کلیه قوانین و مقررات مانع پیوستن، به گونه‌ای سازگار با این روند، اصلاح شوند، وگرنه کماکان:

خواب نوشین بامداد رحیل / بازدارد پیاده را ز سبیل
(سعدی)

زیرنویس‌ها

(۱) تارو، لستر / برندگان و بازندگان جهانی شدن / ترجمه مسعود کرباسیان / شرکت انتشارات عملی و فرهنگی / ۱۳۸۳ / تهران / صفحه ۲.

(۲) بامداد، مهدی / شرح حال رجال ایران / انتشارات زوار / جلد ۴ / صفحه ۱۲۷ و هدایت، مهدیقلی خان / خاطرات و خطرات / انتشارات زوار / صفحات ۹۷ و ۱۲۰.

بازرسی، آسیب‌پذیری و حتی تحمیل‌پذیری در برابر مراکز قدرت متعدد غیرمسوول و... چیزی نیست مگر دولتی‌بودن بانک‌ها. و نخستین گام برای حرکت به سوی جهانی‌شدن و الحاق به سازمان جهانی تجارت هم اتخاذ سیاست‌هایی است که ساختارهای اقتصادی را اصلاح کند، یعنی شکستن انحصار مونسات دولتی، بازکردن فضا برای بخش خصوصی، افزایش شرایط رقابتی، مقررات‌زدایی، تعمیق و گسترش بازار مالی، اعم از بازار پول و سرمایه، افزایش کارایی بانک‌ها و بیمه‌ها و...

برداشتن این گام هم که بدون تعارف، یک فرصت برای بیداری‌اش تاریخی بشمار می‌رود، مستلزم یک تصمیم‌گیری سیاسی شاخص و یک اقدام ایثارگرانه آرش‌وار است، به نحوی که بتواند از مانعی به نام اصل ۴۴ قانون اساسی عبور کند. فراموش نکنیم

سازمان جهانی تجارت

زمینه پیدایش، پیشینه تاریخی، و فرایند الحاق و عضویت ایران

مرتضی والی‌نژاد

را بازسازی کنند. در این میان، ظهور ایالات متحده آمریکا به عنوان یک قدرت برتر سیاسی، نظامی و اقتصادی در دوره پس از جنگ جهانی دوم، این فرصت را برای آن کشور فراهم ساخت تا یک نظام تجاری متناسب با منافع خود را ایجاد کند. در آن هنگام، کشورهای صنعتی جهان بر اثر جنگ آسیب دیده و یا ویران شده بودند؛ از اینرو، آمریکا توانست به موقع از این موقعیت استفاده کند و از رژیم تجاری آزاد بهره‌مند شود. محمل اصلی این فرایند نیز موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) بود^(۳).

استراتژی دومنظوره گات عبارت بوده است از تشویق اعضا به محدودکردن حمایت‌های خود در قالب تعرفه‌های وارداتی (در برابر استفاده از سهمیه‌های وارداتی و یا پرداخت یارانه‌ها)، و سپس ایجاد اتفاق نظر در زمینه کاهش این تعرفه‌ها. به تشویق آمریکا این استراتژی دست‌کم تا سال ۱۹۸۰ بسیار موفق بود و هفت دور گفتگوی تجاری را برای کاهش تعرفه‌ها پشت سر نهاد^(۴).

گسترش و رونق تجارت، مستلزم کاهش موانعی است که بر سر راه شکوفایی تجارت محدودیت ایجاد کرده و افزون بر

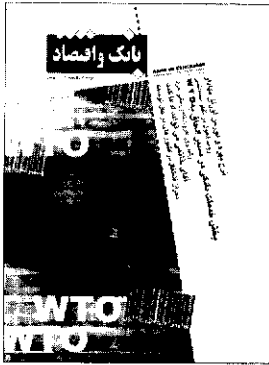
زمینه پیدایش و پیشینه تاریخی

خاستگاه نخستین و مبانی اصلی جهانی‌شدن اقتصاد، تجارت است. تجارت می‌تواند تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان دور از هم را به همدیگر مرتبط سازد؛ و اغلب احساسی مشترک و وابستگی متقابلی را میان آنها به وجود بیاورد^(۱).

از زمان صنعتی‌شدن، تجارت به مفهوم مبادله کالا و خدمات در میان ملت - دولت‌ها، به سرعت گسترش پیدا کرده است. نسبت مثبت میزان رشد تجارت به میزان رشد تولید در سده نوزدهم و نیمه دوم سده بیستم به عنوان یک شاخص، تنها در هنگام برخوردهای جهانی (دو جنگ جهانی) و رکود اقتصادی (۱۹۲۹) منفی بوده است. حتی طی همان دوره هم به جز بیست سال پس از رکود بزرگ، تجارت جهانی به رشد خود ادامه داده است. در دوره منتهی به این رکود، تجارت جهانی زیر سلطه چهار دولت - ملت انگلستان، فرانسه، آلمان و ایالات متحده آمریکا بود و توسط آنها اداره می‌شد^(۲).

دوره بین دو جنگ جهانی، شاهد بازگشت به سیاست حمایتی بود، زیرا حکومت‌های ملی تلاش کردند تا از طریق کاهش واردات و کمک به صادرات، اقتصادهای ازهم‌پاشیده خود

در دوره پس از جنگ جهانی دوم، آمریکا توانست از موقعیت‌ها استفاده کند و از رژیم تجاری آزاد بهره‌مند شود. محمل اصلی این فرایند نیز موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) بود.

می‌دانستند. از اینرو، در سال‌های پایانی جنگ جهانی دوم، پیرامون گسترش جهانی تجارت آزاد به بهانه جلوگیری از وقوع یک بحران اقتصادی دیگر، تبلیغ شد. استدلال هم آن بود که آزادی تجارت، موجب تخصصی‌شدن تولید (براساس نظریه مزیت نسبی) شده و حاصل آن نیز افزایش درآمد حقیقی همه کشورهای شرکت‌کننده در چنین نظامی خواهد بود^(۹).

جدا از تاثیر این افکار در روند اخذ تصمیم‌های اقتصادی سال‌های پایانی جنگ جهانی دوم، عوامل متعدد دیگری نیز بر این تصمیم‌گیری‌ها تاثیرگذار بودند:

- ایالات متحده آمریکا که از جنگ جهانی دوم با موقعیت اقتصادی، سیاسی و نظامی قوی خارج شده بود، دیگر مایل به استمرار سیاست انزوا نبود و درصدد ایفای نقش فعال در صحنه بین‌المللی بود. در نتیجه، به گسترش تجارت در جهان نیاز داشت؛ از اینرو، نظام محدودیت‌های تعرفه‌ای و ترجیحی دولت‌های استعماری، خطری جدی برای گسترش نفوذ آمریکا بشمار می‌رفت. این نظام‌ها، باید با نظام تجارت آزاد جایگزین می‌شد، تا افزایش تولید زمان جنگ آمریکا بتواند بازارهای مصرف جدید بیابد.

- کشورهای استعمارگر اروپا از نظر اقتصادی در وضعیت نابسامانی قرار داشتند و از نظر سیاسی هم با خطر جدی پیشرفت اتحاد جماهیر سوسیالیستی شوروی و یا قدرت‌گرفتن احزاب کمونیست در اروپا روبرو بودند. رویارویی با این دو مشکل، کمک‌های اقتصادی، نظامی و سیاسی آمریکا را می‌طلبید.

- رویارویی با کوشش‌های شوروی برای گسترش نفوذ در جهان، حضور فعال آمریکا را در مستعمرات آزاد شده و یا در حال آزادی ایجاب می‌کرد. حضور اقتصادی از طریق سرمایه‌گذاری و تجارت می‌توانست تبلور بیابد تا بدون برانگیختن حساسیت‌های بومی، آمریکا نقش ناجی و کمک‌دهنده را ایفا کند^(۱۰).

با توجه به این عوامل، دولت آمریکا برخلاف سیاست‌های حمایتی خود در سال‌های پیش از جنگ جهانی دوم، از حامیان تجارت آزاد در جهان شد و شروع به کاهش تعرفه‌های حمایتی خود نمود. اما کوشش آمریکا در کنفرانس لندن (نوامبر ۱۹۴۵) با هدف کاهش حقوق گمرکی و محدودیت‌های کمی و حذف امتیازات دوجانبه، با شکست روبرو شد، زیرا انگلستان و تعدادی از کشورهای اروپایی آماده نبودند که روابط خاص با مستعمرات خود را تغییر دهند، هرچند که با توجه به فشار آمریکا و خطر شوروی، در نهایت این کشورها آماده پذیرش شرایط تجارت آزاد و قبول لغو تعرفه‌های تجاری شدند^(۱۱).

در اکتبر ۱۹۴۶، نمایندگان ۱۹ کشور که حدود ۷۰ درصد مبادلات بازرگانی جهان را در اختیار داشتند، به منظور تهیه

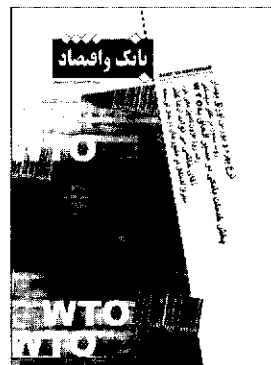
کاهش حجم تجارت، مسیر بهینه و مطلوب آن را نیز دچار اختلال می‌کند. این موانع، هم محدودیت‌های تعرفه‌ای و هم غیرتعرفه‌ای را دربرمی‌گیرد. محدودیت‌های تجاری موجب دورشدن تجارت از اصل مزیت نسبی^(۵) می‌شود. برپایه این اصل، که آزادی تجارت متکی بر آن است، کشورهای جهان باید در تولید و صادرات آن گروه از کالاها و خدماتی همت گمارند که نسبت به سایر کشورها، از مزیت نسبی در تولید آن برخوردار باشند، به گونه‌ای که آن کالا یا خدمت را بتوانند در مقایسه با سایر کشورها، با قیمت ارزانتر یا کیفیت بالاتر و یا هر دو، تولید نمایند^(۶).

پیش از آن که جنگ جهانی دوم خاتمه یابد، متحدین در اندیشه پایه‌ریزی اصول نظام نوین بین‌المللی بودند، نظامی که با تصویری که از جهان پس از جنگ در اندیشه می‌پروراندند، مطابقت داشته باشد. از اینرو، در دو بخش سیاسی و اقتصادی شروع به کار کردند: در بخش سیاسی "سازمان ملل متحد" جانشین جامعه ملل شد، و در عرصه اقتصاد هم موسسه‌های برتون وودز (صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی) تشکیل شدند تا نظام نوین بین‌المللی اقتصادی را پایه‌گذاری کنند. همچنین در زمینه تجارت، موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) در سال ۱۹۴۷ محور کار قرار گرفت و در سال ۱۹۶۴ کنفرانس تجارت و توسعه ملل متحد موسوم به "اونکتاد" تشکیل شد. سپس گات به باشگاه داراها و اونکتاد به باشگاه ندارها شهرت یافتند^(۷).

اندیشه تشکیل یک سازمان بین‌المللی که بر روند تجارت جهانی نظارت داشته باشد، در مذاکرات برتون وودز وجود داشت. علت آن نیز هرج و مرج و نابسامانی در بازرگانی بین‌المللی در سال‌های دهه ۱۹۳۰ و در خلال جنگ جهانی دوم بود که کشورها به منظور پیشبرد منافع خود از یک سو، مبادرت به کاهش مکرر ارزش پول خود در جهت کسب مزیت‌های صادراتی می‌کردند، و از سوی دیگر، تجارت آزاد و چندجانبه تحت‌الشماع تجارت گروهی و دوجانبه قرار گرفته بود، به گونه‌ای که گروه‌های تجاری متشکل از چند کشور به رهبری یک کشور صاحب سهم عمده در تجارت جهانی، در نقاط مختلف جهان پدیدار شده بودند و در درون یک گروه تجاری، تعرفه‌ها و عوارض بازرگانی کاهش می‌یافت، در حالی که در برابر کشورهای خارج از گروه، این نوع محدودیت‌ها دوچندان می‌شد و در نتیجه، تجارت آزاد تبدیل به تجارت محدود و جهت‌دار می‌گردید^(۸).

بسیاری از صاحب‌نظران، ریشه بحران اقتصادی دهه ۱۹۲۰ میلادی (۱۳۰۰ هجری شمسی) در اروپا را که در نهایت به جنگ جهانی دوم منتهی شد، نتیجه توسل کشورهای استعماری اروپا به نظام‌های تعرفه‌ای و ایجاد موانع گمرکی و... در برابر تجارت

هرچند که طرح تشکیل سازمان بین‌المللی بازرگانی هیچگاه عملی نشد، اما موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت، در راستای تحقق بخشیدن زمینه‌های مناسب در عرصه تجارت جهانی و به منظور سازگار تر نمودن خط - مشی‌ها، استراتژی‌ها و سیاست‌های تجاری کشورها، شکل گرفت.

طرح منشور جهانی تجارت در لندن گردآمدند. این کمیسیون طی اجلاس چندماهه خود، ۲۳ قرارداد دوجانبه و ۲۰ فهرست مربوط به ۴۵۰۰۰ تعرفه گمرکی را تنظیم نمود. طرح منشور جهانی تجارت نیز تهیه و مقرر شد که در جلسه نهایی کنفرانس در هاوانا مطرح شود^(۱۲).

کنفرانس هاوانا در مارس ۱۹۴۸، با حضور نمایندگان ۵۶ کشور در پایتخت کوبا تشکیل یافت. در جریان برگزاری این کنفرانس، بسیاری از کشورها با منشور جهانی تجارت مخالفت کردند و پیشنهادهایی به آن اضافه شد و پس از هشت ماه، این منشور توسط ۵۳ کشور امضاگردید^(۱۳).

منشور هاوانا پیمان جامعی بود که افزون بر موضوع مبادلات بازرگانی، مسایلی همچون توسعه اقتصادی، اشتغال کامل، بازرگانی دولتی و فعالیت کارتل‌ها را دربرمی‌گرفت و خواستار تاسیس یک سازمان تجارت بین‌المللی^(۱۴) به عنوان یک کارگزار تخصصی سازمان ملل متحد، برای انتظام‌بخشیدن به تجارت جهانی بود. به جز دو کشور^(۱۵)، هیچیک از پارلمان‌های کشورهای شرکت‌کننده در کنفرانس هاوانا، منشور را تصویب نکردند، زیرا جهان پیشرفته و صنعتی و کشورهای درحال توسعه هر یک منشور را به نفع دیگری می‌پنداشت. از اینرو، منشور هاوانا راه به جایی نبرد، با وجود این، فصل چهارم منشور هاوانا که ناظر بر یک قرار موقتی درباره تعرفه و تجارت بود، به عنوان تنها مقررات موردقبول در محیط بین‌المللی به رسمیت شناخته شد^(۱۶).

منشور سازمان تجارت بین‌المللی، بسیار بلندپروازانه بود که فراتر از نظام‌های حاکم بر تجارت جهانی قرار داشت و شامل مقررات اشتغال، موافقتنامه‌های کالایی، رویه‌های کسب و کار محدودکننده، سرمایه‌گذاری بین‌المللی و خدمات می‌باشد^(۱۷).

توافق عمومی ۱۹۴۷، در مورد تعرفه و تجارت (گات) در نتیجه مذاکرات زمان جنگ جهانی دوم و پس از آن، برای استقرار یک نظم اقتصادی بایبات چندجانبه ظهور کرد. فرایند مذاکره طولانی (۷-۱۹۴۴) بیانگر ماهیت جنجالی سیاست‌های تجارت بین‌المللی در سطوح داخلی و بین‌المللی چانه‌زنی بود؛ الگوهای متغیر تجارت بین‌المللی می‌توانست تأثیرات عمیق و تا اندازه‌ای سریع بر سطح اشتغال داخلی و سطوح درآمد در داخل و میان اقتصادهای ملی به جای گذارد^(۱۸).

در سال ۱۹۴۶، تعداد ۲۳ کشور تصمیم گرفتند که برای کاهش و تثبیت تعرفه‌های گمرکی مذاکره کنند. با پایان یافتن جنگ جهانی دوم، آنان خواستند تا جهشی اولیه را در آزادسازی تجارت ایجاد کنند و میراثی بزرگ از تدابیر حمایتگرانه را که از اوایل دهه ۱۹۳۰ به جامانده بود، اصلاح نمایند. نتیجه نخستین دور مذاکرات، توافق راجع به ۴۵۰۰۰ مورد امتیازات تعرفه‌ای بود که ۱۰ میلیارد دلار تجارت (حدود ۱/۵ کل تجارت جهان) را

دربرمی‌گرفت. این کشورها همچنین توافق کردند که برخی از قواعد تجاری مندرج در منشور سازمان تجارت بین‌المللی (ITO) را نیز بپذیرند. آنها بر این باور بودند که این اقدام باید به سرعت و در عین حال، به صورت موقتی انجام شود تا از ارزش امتیازات تعرفه‌ای موردمذاکره حمایت شود. مجموعه قواعد تجاری و امتیازات تعرفه‌ای، موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت نام گرفت و از ژانویه ۱۹۴۸ به اجرا درآمد. این در حالی بود که منشور سازمان تجارت بین‌المللی همچنان در دستور مذاکره بود. این ۲۳ کشور اعضای مؤسس گات شدند و به صورت رسمی به آنها "طرف‌های متعهد" می‌گویند^(۱۹).

گات، خود توافقی موقت بود که می‌خواست قواعد رژیم درحال ظهور تجارت را تنظیم کند و موانع موجود بر سر راه تجارت را به میزان مهمی کاهش دهد. هیات نمایندگی ایالات متحده آمریکا نیز مصمم بود که بر دیگر کشورها فشار وارد آورد تا رویه‌های تبعیض‌آمیز تجاری خود، به ویژه ترجیح انگلستان را کاهش دهند و در برابر، آمریکا مایل بود که از تعرفه‌های سنتی بالای خود بکاهد^(۲۰).

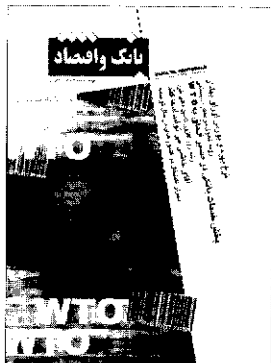
منشور سازمان تجارت بین‌المللی (ITO) سرانجام در کنفرانس تجارت و اشتغال ملل متحد در هاوانا، در مارس ۱۹۴۸ پذیرفته شد. با وصف این، عدم تصویب آن در برخی مجالس قانونگذاری کشورها، غیرعملی بودن آن را اثبات کرد. جدی‌ترین مخالفت نیز در کنگره ایالات متحده آمریکا صورت گرفت، هرچند که دولت آمریکا خود یکی از نیروهای پیش‌برنده این منشور و تاسیس سازمان تجارت بین‌المللی بود. در سال ۱۹۵۰، دولت ایالات متحده آمریکا اعلام کرد که به دنبال تصویب منشور هاوانا نخواهد بود و در نتیجه، سازمان تجارت بین‌المللی (ITO) در عمل حذف شد^(۲۱).

هرچند که طرح تشکیل سازمان بین‌المللی بازرگانی که مهمترین رکن منشور هاوانا بود، هیچگاه عملی نشد، اما موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) که به عنوان قراردادی موقتی در فصل چهارم منشور هاوانا ارایه شده بود، در راستای تحقق‌بخشیدن زمینه‌های مناسب در عرصه تجارت جهانی و به منظور سازگارتر نمودن خط‌مشی‌ها، استراتژی‌ها و سیاست‌های تجاری کشورها، شکل گرفت. این موافقتنامه، در ابتدا چارچوبی بود که کشورهای امضاکننده توافق کردند تا براساس آن و بین خود، مذاکرات دوجانبه‌ای را برای تخفیف تعرفه گمرکی و انجام مبادلات تجاری به عمل آورند و قراردادهایی را تنظیم نمایند. از اینرو، این موافقتنامه سازمان و رکنی را به وجود نیآورد، بلکه تنها هدف‌ها و اصولی را که باید در روابط بازرگانی بین‌المللی کشورهای امضاکننده رعایت شود، مشخص نموده بود^(۲۲).

عملکرد گات در یک سلسله مذاکره‌های بین‌المللی تجاری

به رغم وجود پیوندهای بسیار بین گات و سازمان جهانی تجارت، نمی‌توان از سازمان جهانی تجارت به عنوان گات سابق یاد کرد، زیرا...

بزرگترین حرکت‌ها در راستای آزادسازی تجارت بین‌المللی، از طریق دوره‌های تجاری زیرنظر گات انجام شده است.

منجر به شکل‌گیری اسناد و توافقنامه‌های مورد تصویب وزرای کشورهای عضو گردیده که رعایت آنها از سوی کشورها، الزامی تلقی می‌شود^(۲۷).

شرایط متفاوت اقتصادی و نامتوازن بودن توانمندی‌های تولیدی کشورهای عضو گات، اجرای همزمان موافقتنامه‌ها را دشوار می‌نمود و گاهی کشورهای عضو برای حمایت از صنایع و کاهش نگرانی‌هایی که از لحاظ آسیب‌پذیری صنایع داخلی به علت عدم توان رقابتی در عرصه جهانی داشتند، به رغم ممنوعیت‌های عمومی گات، اقدام به ایجاد موانع غیر تعرفه‌ای و اعمال حمایت‌های مستقیم و غیرمستقیم از صنایع داخلی

متجلی شد، که به دوره‌های تجاری^(۲۳) موسوم است. در خلال این مذاکره‌ها، پیشرفت‌هایی در زمینه تحقق بخشی از هدف‌های این سازمان، یعنی رفع تبعیض‌های بازرگانی و کاهش یکنواخت و هماهنگ تعرفه‌های گمرکی حاصل شد که هنوز مذاکره برای تحقق کامل اهداف آن استمرار دارد. در قالب موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) و از زمان پیدایش آن در هاوانا (۱۹۴۸) تا تشکیل سازمان جهانی تجارت^(۲۴) هشت دور مذاکره تجاری صورت پذیرفته که دور هشتم آن موسوم به دور اروگوئه در اوایل ۱۹۹۴ پایان پذیرفت^(۲۵) (جدول شماره یک).

جدول شماره یک
دوره‌های تجاری گات

سال	محل / نام	موضوع‌های عمده مورد بحث	تعداد کشورهای شرکت‌کننده
۱۹۴۷	ژنو	تعرفه‌ها	۲۳
۱۹۴۹	آنسی	تعرفه‌ها	۱۳
۱۹۵۱	تورکوا	تعرفه‌ها	۳۸
۱۹۵۶	ژنو	تعرفه‌ها	۲۶
۱۹۶۰-۶۱	ژنو (دور دیلون)	تعرفه‌ها	۲۶
۱۹۶۴-۶۷	ژنو (دور کندی)	تعرفه‌ها و تدابیر ضد دامپینگ	۶۲
۱۹۷۳-۷۹	ژنو (دور توکیو)	تعرفه‌ها، تدابیر غیر تعرفه‌ای، موافقتنامه‌های "چارچوب"	۱۰۲
۱۹۸۶-۹۴	ژنو (دور اروگوئه)	تعرفه‌ها، تدابیر غیر تعرفه‌ای، قواعد، خدمات، دارایی‌های فکری، حل اختلاف‌ها، منسوجات، کشاورزی، ایجاد سازمان جهانی تجارت و...	۱۲۲

می‌نمودند. اینگونه رویه‌ها، ضمن آن که با هدف‌های کلی و بلندمدت گات در تعارض بود، واکنش شدید و اعتراض کشورهای رقیب را نیز برمی‌انگیخت. از اینرو، ناگزیر توافق‌هایی میان کشورهای عضو به عمل آمد که در هنگام بروز اختلافات، به منظور جلوگیری از گسترش منازعات تجاری، دعوی خود را از طریق گات مطرح نمایند^(۲۸).

به دنبال به بن‌بست رسیدن بسیاری از تصمیمات گات در طول بیش از نیم قرن عمر خود، و در پی اتخاذ تصمیم کشورهای عضو، رسماً تشکیلات نوینی از ابتدای ژانویه ۱۹۹۵ تحت عنوان سازمان جهانی تجارت به وجود آمد تا با مشکلات متعدد، از جمله موضوع یارانه‌های کشاورزی، به چالش برخیزد^(۲۹).

دور اروگوئه، بسط کامل مقررات گات بود که در آن کشورهای عضو ملزم به ایفای تعهدات خود شدند و سازمان جهانی تجارت قدرت اجرایی یافت. همچنین، مقررات آزادسازی از محدوده تجارت کالا فراتر رفت و سایر جنبه‌های تجارت بین‌المللی را نیز دربرگرفت. در این دور، موافقتنامه عمومی راجع به تجارت خدمات^(۳۰)، موافقتنامه راجع به جنبه‌های مرتبط با تجارت

انجام مذاکره‌های تجاری به منظور کاهش و الزام‌آور نمودن تعرفه‌های گمرکی و دیگر موانع تجاری موجود بر سر راه مبادلات بین‌المللی، مهمترین دستاورد گات بوده است. پس از هشت دور مذاکره گات (۹۴-۱۹۴۷) برای از میان برداشتن موانع تجاری، سازمان جهانی تجارت تاسیس شد^(۲۶).

در هفت دور نخست مذاکره‌های تجاری گات، ضمن پرداختن به مسایل مختلف تجاری، بیشتر توجه به این معطوف بود که کشورها طبق ضوابطی ملزم به کاهش تعرفه، شناسایی و تبدیل موانع غیر تعرفه‌ای به تعرفه‌ای و سپس کاهش آن باشند و از اعمال هرگونه سیاست‌های تبعیضی در عرصه تجارت جهانی منع شوند. همچنین، در این هفت دور مذاکره، توافق‌ها و توصیه‌هایی برای تعدیل و حذف سوبسیدها، تشویق‌ها و معافیت‌های موردی و خاص صورت گرفت. بیشتر توافق‌های حاصل شده در قالب گات، موافقتنامه‌هایی بوده‌اند که دامنه شمول آنها محصول‌ها و کالاهای صنعتی و کارخانه‌ای را دربرمی‌گرفته است. بیشتر مذاکرات هم، در جهت کاهش تعرفه و رفع موانع غیر تعرفه‌ای و محدودیت‌های مقداری برگزار شده است. از اینرو، در طول حیات و فعالیت گات، مذاکرات میان اعضا

کشورهایی که به لحاظ پینش و تگرش تشابه و تطابق بیشتری با این نظام دارند، به صورتی آسانتر و فراوانتر از سازمان جهانی تجارت بهره می‌گیرند.

هدف مهم سازمان جهانی تجارت، کاهش و در نهایت حذف تعرفه‌هاست.

حقوق مالکیت معنوی، تفاهم‌نامه راجع به قواعد و رویه‌های حاکم بر نظام حل اختلاف و تفاهم‌نامه شیوه بررسی خط مشی تجاری نیز به سایر مقررات گات افزوده شد^(۳۱).

برای حدود نیم قرن، متن حقوقی اصلی گات باقی ماند و تغییر چندانی نداشت. سپس ملحقاتی به شکل یک بخش در زمینه توسعه در دهه ۱۹۶۰ و موافقتنامه‌های میان چند طرف (با عضویت داوطلبانه) در دهه ۱۹۷۰ افزوده گردید و تلاش‌ها برای کاهش تعرفه‌ها همچنان ادامه یافت. عمده این تلاش‌ها از طریق مجموعه مذاکرات چندجانبه (دور تجاری) صورت پذیرفت. بزرگترین حرکت‌ها در آزادسازی تجارت بین‌المللی از طریق همین دوره‌های تجاری زیر نظر گات انجام شده است. در سال‌های نخستین، دوره‌های تجاری گات بر کاهش بیشتر تعرفه‌ها متمرکز بوده است. سپس دور کندی موافقتنامه ضد دامپینگ گات و یک بخش در زمینه توسعه شکل گرفت. دور توکیو در دهه ۱۹۷۰ مهمترین گام را برای از بین بردن آن دسته از موانع تجاری برداشت که به شکل تعرفه نبودند. دور اروگوئه هم که از همه دوره‌های پیشین وسیعتر بود، به سازمان جهانی تجارت و مجموعه‌ای از موافقتنامه‌های جدید منجر شد^(۳۲).

گات و سازمان جهانی تجارت

به رغم وجود پیوندهای بسیار بین گات و سازمان جهانی تجارت، نمی‌توان از سازمان جهانی تجارت به عنوان گات سابق یاد کرد، زیرا تفاوت‌های حقوقی، سیاسی و اقتصادی فراوان میان گات و سازمان جهانی تجارت وجود دارد. تفاوت اصلی این دو از موافقتنامه بودن اولی و سازمان بودن دومی سرچشمه می‌گیرد. از اینرو، تعهدات سازمانی و ضمانت اجرایی مصوبات برای اعضای سازمان جهانی تجارت به مراتب جدی‌تر و قوی‌تر از تعهداتی است که طرف‌های متعاقد در گات داشتند. با وصف این، گات و سازمان جهانی تجارت هر دو متاثر و ملهم از اصول و اهداف نظام سرمایه‌داری است و در نتیجه، کشورهایی که به لحاظ بینش و نگرش تشابه و تطابق بیشتری با این نظام دارند، به صورتی آسانتر و فراوانتر، از سازمان جهانی تجارت بهره می‌گیرند^(۳۳).

مروری بر ادوار مختلف مذاکرات آزادسازی تجارت جهانی نشان می‌دهد که آغاز مذاکرات جدید در هر زمان بیشتر با ابتکار آمریکا و با هدف تطبیق تحولات تجاری جهان با شرایط اقتصادی آن کشور صورت پذیرفته است. در این زمینه، افزون بر مسایل اقتصادی، تحولات بین‌المللی و معادلات سیاسی جهان نیز بر اقدام‌های آمریکا موثر بوده است. مذاکرات دور توکیو متاثر از افزایش قیمت‌های نفت و قدرت یافتن بازار مشترک اروپا، و دور اروگوئه ناشی از پایان یافتن برخوردهای ایدئولوژیک و فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و بلوک شرق بود^(۳۴).

تولد سازمان جهانی تجارت و ویژگی‌های عمده آن سند نهایی دور اروگوئه که در ۱۵ آوریل ۱۹۹۴ در مراکش به امضای وزرای کشورهای عضو رسید، حاصل حدود هشت سال مذاکرات تجاری چندجانبه‌ای است که در سال ۱۹۸۶ در اروگوئه آغاز شد و طی آن ضرورت ایجاد نهادی برای تسهیل، اجراء، اداره و عمل کردن توافقات حاصل محسوس گردید؛ از اینرو، سازمان جهانی تجارت به منظور جامه‌عمل پوشاندن به هدف‌های تعیین شده در موافقتنامه‌های حاصل دور اروگوئه به وجود آمد. این سازمان را می‌توان نمونه تکامل یافته گات دانست، زیرا افزون بر تجارت خارجی کالا در قالب گات، از موافقتنامه‌های مختلف و متعددی تشکیل شده که قواعد حاکم بر تجارت کالاها، خدمات و مالکیت معنوی را روشن می‌سازد. این موافقتنامه‌ها عبارتند از: موافقتنامه تاسیس سازمان جهانی تجارت، موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت ۱۹۹۴، موافقتنامه کشاورزی، موافقتنامه اقدام‌های بهداشتی و قرنطینه‌ای، موافقتنامه منسوجات و پوشاک، موافقتنامه فنی تجارت، موافقتنامه جنبه‌های تجاری مربوط به سرمایه‌گذاری، موافقتنامه ضد دامپینگ، موافقتنامه ارزیابی گمرکی، موافقتنامه بازرسی قبل از حمل، موافقتنامه قوانین مبدأ، موافقتنامه مجوزهای دولتی، موافقتنامه یارانه‌ها و اقدام‌های جبرانی، موافقتنامه اقدام‌های حفاظتی، موافقتنامه عمومی تجارت خدمات و موافقتنامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی^(۳۵).

هدف مهم سازمان جهانی تجارت، کاهش و در نهایت حذف تعرفه‌ها می‌باشد. در این وضعیت، تجارت اعضا بر اساس مزیت‌های نسبی در زمینه قیمت و کیفیت، بدون هیچ مانعی انجام می‌پذیرد. در این تجارت بدون مرز، ملیت نفی می‌شود و کیفیت، قیمت و خدمات پس از فروش، برگ‌های برنده صادرکنندگان کالاها بشمار می‌روند. اگرچه قرار بوده است که مسایل سیاسی در عضویت کشورها در این سازمان مورد توجه قرار نگیرد، اما در عمل اینگونه عمل نمی‌شود^(۳۶). سازمان جهانی تجارت نیز مرزبندی آزادسازی تجاری را از طریق دخالت هرچه بیشتر در حوزه تاریخی سیاست‌های داخلی اعمال نموده است.

در دهه ۱۹۶۰، گات توجه خود را بر کاهش تعرفه‌ها متمرکز نمود. این اقدام به شکل مستمر تا مرحله ایجاد موانع بدون تعرفه در طول دهه ۱۹۷۰ ادامه یافت و سپس تا مرحله تمرکز بر تجارت خدمات در دهه ۱۹۸۰ پیش رفت. چالش باقیمانده برای آزادسازی تجارت، حرکت به سوی ایجاد تغییرات در سیاست‌های نیروی کار داخلی و محیط زیست است^(۳۷).

سازمان جهانی تجارت نهادی فراگیر است که کشورهای مختلف از نقاط گوناگون - صرف نظر از نظام سیاسی حاکم بر آنها

■ ■ ■
اگرچه قرار بوده است که عضویت کشورها در سازمان جهانی تجارت به دور از مسایل سیاسی باشد، اما در عمل بدینگونه عمل نمی‌شود.

■ ■ ■
در حال حاضر، ۱۴۷ کشور در سازمان جهانی تجارت عضویت دارند و ۴۴ کشور هم در حال مذاکره برای عضویت می‌باشند.

قلمرو گمرکی بالغ شد. این در حالی است که سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵ با ۵۱ کشور عضو آغاز به فعالیت کرد و پس از پنج سال، تعداد اعضای آن ۶۰ کشور شد و در پایان سده بیستم (پس از ۵۵ سال) تعداد اعضایش (به صورت دائم و ناظر) به ۱۸۹ کشور رسید (۲۱).

سند نهایی دور اروگوئه زمینه را برای فعالیت گروهی نهادینه کشورهای دارای اقتصاد باز فراهم ساخت. سپس کشورهای دارای اقتصاد برنامه‌ریزی شده، متمرکز و اقتصادهای سوسیالیستی نیز تصمیم به پیوستن به این گروه گرفتند. بدین ترتیب، همه کشورهای مستقل یا قلمروهای گمرکی (تایوان و هنگ‌کنگ) که دارای اختیار کامل تصمیم‌گیری در عرصه تجارت خارجی خود بودند، امکان عضویت در این سازمان را پیدا کردند.

از نظر عضویت ابتدا کشورهای متعاهدات و مستعمرات آنها توانستند به عضویت سازمان جهانی تجارت درآیند، و در مرحله بعد، کشورهای بی که وضعیت ناظر در گات داشتند، برای عضویت دعوت شدند و سپس این دعوت به دیگر کشورهای مستقل و قلمروهای گمرکی تسری یافت، تا آنجا که براساس آمارهای منتشرشده، هم‌اینک حدود ۹۷ درصد تجارت جهان متعلق به اعضای این سازمان می‌باشد، که این رقم با عضویت روسیه به ۹۸ درصد می‌رسد، زیرا از بین ۲۰۲ کشور و قلمرو گمرکی جهانی ۱۴۷ کشور در این سازمان عضویت دارند و ۴۴ کشور هم در حال مذاکره به منظور پیوستن به آن می‌باشند (۲۲). براساس ماده ۱۲ موافقتنامه تاسیس سازمان جهانی تجارت، هر کشور یا قلمرو گمرکی مجزا که در اداره روابط تجارت خارجی خود دارای اختیار کامل باشد، می‌تواند برطبق شرایط مورد توافق با اعضای سازمان جهانی تجارت، به این سازمان ملحق شود (۲۳).

شرایط و اصول عضویت

عضویت در سازمان جهانی تجارت مستلزم دارا بودن شرایط ویژه‌ای است. افزون بر شرایط عمومی، در پارهای مواقع کشور متقاضی عضویت می‌باید با توجه به وضع خاص خود، شرایطی را که از سوی سازمان تعیین می‌شود، بپذیرد (شرایط خاص). شرایط عمومی عضویت که مبادی ورودی به سازمان جهانی تجارت را تعیین می‌کند، عبارت است از:

- ۱- دارا بودن سیاست‌های تجاری شفاف؛
- ۲- قطع حمایت‌های دولتی و تعدیل سیاست‌های اقتصادی با حذف سوبسیدهای صادراتی؛
- ۳- فراهم آوردن شرایط برای عبور آزاد محموله‌ها و وسایل حمل‌ونقل کشورهای عضو هنگامی که مقصد آنها کشور ثالث است؛

در آن عضویت دارند و ملزم به رعایت کلیه قواعد، مقررات و قوانین آن می‌باشند. در راس این سازمان، یک کنفرانس وزارتی قرار دارد که حداقل هر دو سال یک بار تشکیل جلسه می‌دهد و خطوط کلی حرکت سازمان تجارت جهانی را ترسیم می‌کند. سپس رهنمودها و سیاست‌های توصیه شده توسط کنفرانس وزارتی به شورای عمومی ارجاع می‌شود تا راهکار مناسب برای اجرایی کردن سیاست‌ها را تعیین کند. این شورا در این راه از کمک سه شورای وابسته به خود، یعنی شورای تجارت کالاها، شورای تجارت خدمات و شورای تجارت مالکیت معنوی، بهره‌مند می‌شود. هر یک از شوراها می‌توانند ارکان مورد نیاز خود را ایجاد کنند. دبیرکل سازمان نیز در راس دبیرخانه قرار دارد و وظیفه اجرای مصوبات ارکان مختلف سازمان را عهده‌دار می‌باشد. محل استقرار دبیرخانه سازمان هم شهر ژنو است (۲۸).

وظایف و شیوه عمل سازمان جهانی تجارت

- مهمترین وظایف سازمان جهانی تجارت عبارتست از:
- ۱- بررسی و جهت‌دهی به سیاست‌های بازرگانی در تجارت بین‌الملل؛
 - ۲- همکاری و هماهنگی با صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی برای تامین خواست‌ها و تحقق هدف‌های سازمان؛
 - ۳- آسان‌سازی توافقاتی تجاری چندجانبه کشورهای عضو در چارچوب مقررات سازمان؛
 - ۴- زمینه‌سازی گفتگوهای چندجانبه برای کاهش و کنترل حمایت کشورها از صنایع داخلی‌شان، با تعیین تعرفه‌های بالا و یارانه بر صادرات و نیز اعمال محدودیت‌های مقداری؛
 - ۵- رسیدگی به حل اختلاف‌های تجاری کشورهای عضو و داوری برای حل اختلاف‌ها (۲۹).

شیوه عمل و فعالیت‌های سازمان جهانی تجارت بر اصول زیر استوار است:

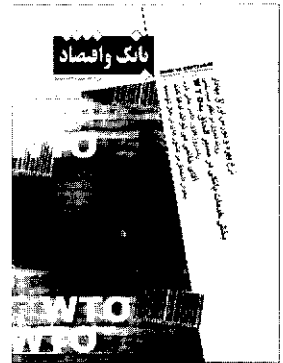
- ۱- گسترش و تعمیم بدون قید و شرط اصل دولت کامله‌الوداد و عدم اعمال تبعیض بین کشورهای متعاهد در تجارت بین‌المللی؛
- ۲- منع اعمال محدودیت‌های کمی در واردات و صادرات؛
- ۳- کاهش تعرفه‌های گمرکی از طریق مذاکرات و تضمین رعایت توافقی‌هایی که از این طریق حاصل می‌شود؛
- ۴- انجام مشورت در زمینه سیاست‌های بازرگانی با دیگر اعضا و حل و فصل اختلاف ناشی از روابط تجاری از طریق مذاکره (۳۰).

فرایند الحاق به سازمان جهانی تجارت و شرایط آن

سازمان جهانی تجارت در سال ۱۹۹۵ با ۱۲۶ عضو شروع به کار کرد و پس از شش سال تعداد اعضای آن به ۱۴۵ کشور و

کشورهای متقاضی عضویت در سازمان جهانی تجارت، باید علاوه بر شرایط عمومی، شرایط خاصی را که از سوی این سازمان تعیین می‌شود، بپذیرند.

آزادسازی نرخ ارز، نرخ کالاها و خدمات، نرخ بهره، لغو انحصارات دولتی و خصوصی و جریان آزاد اطلاعاتی از جمله اصولی هستند که پذیرفتن آنها برای عضویت در سازمان جهانی تجارت ضروری است.

- ۴- تعدیل و تبدیل محدودیت‌های مقداری به تعرفه‌های گمرکی با حد و مرز مشخص و محدود؛
- ۵- رعایت مقررات سازمان در مناطق آزاد تجاری وابسته یا تحت کنترل هر کشور عضو؛
- ۶- همگانی بودن گستره اعطای تخفیف‌ها و امتیازها بین همه اعضا (رعایت قاعده دول کامل‌الوداد)؛
- ۷- اصلاح تدریجی ساختار کشورهای عضو برپایه نظام بازار آزاد^(۲۴).
- کشورهایی که به عضویت سازمان جهانی تجارت پذیرفته می‌شوند، باید اصول زیر را نیز بپذیرند:
- ۱- آزادسازی تجارت جهانی؛
 - ۲- آزادسازی نرخ کالاها و خدمات به معنای حذف کلیه یارانه‌های غیرمستقیم؛
 - ۳- آزادسازی نرخ ارز؛
 - ۴- آزادسازی نرخ بهره؛
 - ۵- لغو انحصارات دولتی و خصوصی؛
 - ۶- جریان آزاد اطلاعات؛
 - ۷- تخصیص بهینه منابع به وسیله بازار؛
 - ۸- جداسازی دو مفهوم اقتصاد و تامین اجتماعی؛
 - ۹- ایجاد دولت ناظر به جای دولت عامل در عرصه سیاست و اقتصاد^(۲۵).

رویه‌های الحاق

رویه‌های الحاق به سازمان جهانی تجارت شامل: بررسی رژیم تجارت خارجی کشور متقاضی الحاق، مذاکره، تهیه جدول امتیازات و تعهدات مربوط به گات ۱۹۹۴، همچنین جدول تعهدات ویژه مربوط به موافقتنامه عمومی تجارت خدمات برای آن کشور و درنهایت، توافق در مورد گزارش گروه کاری، سند تصمیم در مورد الحاق و پروتکلی (مقاوله‌نامه‌ای) که شرایط الحاق را معین می‌سازد، می‌باشد. مراحل این فرایند را طبق سندی که از سوی دبیرخانه سازمان جهانی تجارت منتشر شده است (WT/ACC/1)، می‌توان چنین برشمرد:

- ۱) درخواست عضویت و تشکیل گروه کاری،
- ۲) بررسی رژیم تجاری^(۲۶)،
- ۳) مذاکرات دوجانبه و چندجانبه،
- ۴) گزارش گروه کاری، پروتکل الحاق و لازم‌الاجرا شدن آن^(۲۷).

ایران و سازمان جهانی تجارت

حلت عدم عضویت رسمی ایران در گات، به رغم حضور فعال در جلسات و مذاکرات آن به عنوان ناظر، در پیش از انقلاب اسلامی چندان روشن نیست. پس از پیروزی انقلاب نیز نگرش

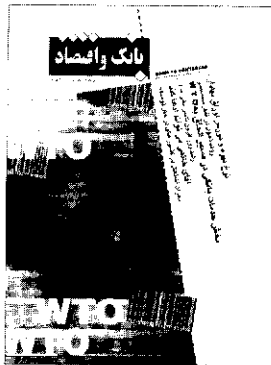
چندان مثبتی نسبت به نظام بین‌الملل در کشور وجود نداشت. منازعات داخلی قدرت، گروه‌گانی و تحریم اقتصادی، جنگ تحمیلی و تبعات آن سبب شدند تا در مقطع بین سال‌های ۶۸-۱۳۵۸ تجارت خارجی ایران محدود به فروش نفت، واردات اقلام ضروری و صادرات مواد غیرنفتی شود^(۲۸).

از سال ۱۳۷۰، مطالعه و بررسی پیرامون عضویت ایران در سازمان جهانی تجارت آغاز شد. در آن هنگام، نظر دولت وقت این بود که می‌توانیم بدون پذیرش هیچگونه تعهدی، وارد مذاکرات الحاق با سازمان جهانی تجارت شویم و دغدغه‌هایی که در میان برخی از مسوولان و کارشناسان در خصوص آماده‌نبودن صنایع ایران برای پیوستن به سازمان جهانی تجارت وجود دارد، به مرحله مذاکرات برای الحاق ارتباط پیدا نمی‌کند، یعنی می‌توان وارد دور مذاکرات الحاقی که بسیار زمان‌بر، چندمرحله‌ای و پیچیده است، شد، بدون آن که هیچ تعهدی داده شود^(۲۹).

در سال ۱۳۷۲، گروه اقتصادی دولت وقت به این نتیجه رسید که ایران باید آماده شود تا تقاضای خود را برای عضویت در سازمان جهانی تجارت (که به تازگی جانشین گات شده بود)، به آن سازمان ارایه کند. از اینرو، وزیر بازرگانی از سوی دولت مأموریت یافت تا مطالعات در این زمینه را آغاز و گزارشی از وضعیت اقتصادی ایران تهیه کند تا با استناد به آن، بتوان تقاضای عضویت در سازمان جهانی تجارت را ارایه کرد. در حالی که این مطالعات در حال انجام بود و پاره‌ای تصمیم‌های مهم اقتصادی جهت آزادسازی اقتصاد و تجارت گرفته شده بود، به علل متعدد وضعیت اقتصادی کشور تغییر کرد^(۳۰).

اما بحث جدی پیرامون عضویت ایران در گات، نخستین بار در سال ۱۳۷۰ در قالب لزوم گسترش روابط بین‌المللی و تقویت روابط خارجی مطرح شد. شورای اقتصاد در اجلاس ۱۴ مرداد ۱۳۷۰ خود از وزارت بازرگانی خواست تا با همکاری وزارت امور خارجه، سازمان برنامه و بودجه، وزارت امور اقتصادی و دارایی و بانک مرکزی، در زمینه پیوستن ایران به گات بررسی‌های لازم را انجام دهد. سپس در بیست‌وهشتم دی ماه همان سال، گزارش نهایی شد. این گزارش پیوستن ایران به گات را در کوتاه‌مدت فاقد منفعت اعلام می‌کرد و کاهش درآمدهای دولتی را پیش‌بینی نموده بود، در حالی که در بلندمدت آن را متضمن منافی برای کشور دانسته و بررسی کامل آن را منوط به مطالعات بیشتر کرده بود. گزارش همچنین یادآور شد که موادی از قانون اساسی و قوانین دیگر کشور با مفاد مقررات ناظر بر گات مغایرت داشته و از اینرو، در صورت الحاق باید مورد تجدیدنظر قرار گیرند. با وصف این، گزارش پیشنهاد کرده بود که چون تسلیم تقاضای عضویت برای کشور هیچگونه تعهدی ایجاد نمی‌کند، لذا شایسته است که ایران این تقاضا را تسلیم

■ ■ ■
بحث جدی پیرامون عضویت ایران در گات، نخستین بار در سال ۱۳۷۰ و در قالب لزوم گسترش روابط بین‌المللی و تقویت روابط خارجی مطرح شد.
 ■ ■ ■

برای نخستین بار در جلسه ماه مه ۲۰۰۱ (خرداد ۱۳۷۹) شورای عمومی سازمان جهانی تجارت مطرح شد. نماینده ایالات متحده آمریکا هم با این استدلال که کشور متبوعش هنوز بررسی‌های لازم را انجام نداده است، رأی‌گیری در مورد تقاضای عضویت ایران را به جلسه‌های آتی موکول نمود. در جلسات بعدی نیز به علت وتوی نماینده آمریکا، این امر به عهده تعویق افتاد تا در نهایت پس از ۲۱ نوبت طرح و رد تقاضای ایران، عضویت ایران در روز پنجشنبه پنجم خرداد ۱۳۸۴ با عدم مخالفت آمریکا روبرو شد و ایران هم به عنوان عضو ناظر پذیرفته شد (۵۵).

سازمان جهانی تجارت پس از پذیرش ایران به عنوان عضو ناظر، در یک گزارش تفصیلی به آرایه جزییات مراحل هفتگانه عضویت دایم ایران در این سازمان پرداخته است:

۱) نخستین مرحله الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت آرایه یادداشت نظام تجارت خارجی این کشور به کارگروه الحاقی موردنظر است که دولت ایران باید تمامی جنبه‌های نظام تجاری و قانونی خود را به کارگروه الحاقی خود آرایه کند و این یادداشت، پایه و اساس تصمیم‌گیری‌های بعدی کارگروه خواهد بود.

۲) در مرحله دوم، کارگروه الحاقی ایران در نخستین نشست خود به بررسی این نظام تجاری می‌پردازد و کشورهای عضو کارگروه سئوالات خود را در خصوص این یادداشت از تیم مذاکره‌کننده ایرانی می‌پرسند و تیم ایرانی هم باید پاسخ مناسب را به آنها بدهد و آنها را متقاعد کند.

۳) پس از بررسی تمامی جنبه‌های نظام تجاری و قانونی ایران در کارگروه الحاقی، مرحله سوم که یکی از حساسترین مرحله‌ها است آغاز می‌شود. کارگروه الحاقی ایران در مرحله سوم به بخش اصلی الحاق، یعنی مذاکرات چندجانبه با اعضا می‌پردازد و در این مذاکرات، شرایط و ضوابط الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت مشخص خواهد شد. این شرایط و ضوابط شامل تمهیداتی است که ایران باید در خصوص رعایت قوانین سازمان جهانی تجارت به مجرد عضویت در این سازمان بدهد.

۴) مرحله چهارم الحاقی ایران به سازمان جهانی تجارت که همزمان با مرحله سوم اجرا می‌شود، انجام مذاکرات دوجانبه ایران با تک تک اعضای کارگروه در خصوص توافقات تجاری دوجانبه است. در این مرحله است که ایران باید با تک تک اعضای کارگروه در خصوص امتیازها و تعهدات مبادلات تجاری کالا و خدمات و دسترسی دو کشور به بازار یکدیگر به توافق برسد.

۵) نتایج مذاکرات ایران در مراحل سوم و چهارم شامل سه سند جداگانه است که باید در مرحله پنجم به تصویب نهایی

دبیرخانه گات نماید تا به این ترتیب، از منافع عضویت ناظر برخوردار شده و بتواند بیشتر از کم‌وکیف این سازمان آگاهی پیدا کند (۵۱).

در تیرماه ۱۳۷۲، برای مرتبه دوم موضوع الحاق به گات در شورای عالی اقتصاد مطرح شد. از آنجا که قرار بود مذاکرات دور اروگوئه تا شش ماه پس از آن تاریخ به اتمام برسد، لذا تصمیم گرفته شد که تا پایان یافتن این مذاکرات، اقدامی توسط ایران صورت نگیرد. در نهایت مذاکرات دور اروگوئه در ۱۵ دسامبر ۱۹۹۳ به پایان رسید و در ۱۵ آوریل ۱۹۹۴ (فروردین ۱۳۷۳) سند نهایی آن به امضای اعضا رسید. مقارن این زمان، کمیته‌ای مرکب از نمایندگان ۲۱ وزارتخانه و سازمان دولتی دیگر تحت عنوان کمیته بررسی عضویت ایران در گات تشکیل شد تا منافع و زیان‌های عضویت را بررسی کند، سیاست‌های مناسب برای کاهش تبعات منفی احتمالی را پیشنهاد کند، موانع سیاسی و قانونی الحاق را شناسایی کند و همزمان، به تهیه گزارش جامع تجاری بپردازد. با توجه به پیچیدگی‌های نظام تجاری ایران و این که هیچ مرجع واحدی وجود نداشت که آگاهی کامل بر این سیاست‌ها داشته باشد، تهیه چنین گزارشی عمل شایان توجهی بود. این کمیته گزارش خود را تحت نظر وزارت بازرگانی در خرداد ۱۳۷۴ به پایان رساند و در پنج جلد قطور به دولت تقدیم کرد. متعاقب آن، در تاریخ ۱۳۷۵/۲/۱۶ از سوی ریاست جمهوری، معاون وقت پژوهشی وزارت بازرگانی به سمت نخستین نماینده تام‌الاختیار تجاری جمهوری اسلامی ایران منصوب شد تا فرایند عضویت را پیگیری کند و زمینه‌های لازم را برای کار در داخل و خارج فراهم آورد. سپس، در تاریخ ۴ مهر ۱۳۷۵ (۶ سپتامبر ۱۹۹۶) تقاضای عضویت ایران به صورت رسمی تسلیم دبیرخانه سازمان جهانی تجارت شد (۵۲).

در سال ۱۳۷۷، شورای عالی وزرا متشکل از وزرا و روسای چهارده وزارتخانه و دستگاه دولتی، برای دنبال نمودن مسایل کلان مربوط به سازمان جهانی تجارت و اتخاذ راهکارهای لازم در این زمینه، فعالیت خود را آغاز نمود. افزون بر این، کمیته هماهنگی معاونان که از معاونان ذیربط شورای عالی وزرا هستند، مسایل جزیی‌تر و تصمیمات اجرایی‌تر را اتخاذ می‌کنند (۵۳).

مدت‌ها پس از تسلیم درخواست عضویت، دعوتی از ایران برای آرایه گزارش رژیم تجاری و شروع مذاکرات به عمل نیامد. حدود سه سال و نیم پس از تسلیم درخواست، مسوولان ذیربط تصمیم گرفتند که از طریق رایزنی با کشورهای دوست، گنجاندن درخواست ایران در دستور کار شورای عمومی را تعقیب نمایند. از اینرو، در اجلاس کنفرانس تجارت و توسعه ملل متحد (۵۴) که در بهمن ۱۳۷۸ (فوریه ۲۰۰۰) در بانکوک تشکیل یافت، موضوع پیگیری شد. در نهایت تقاضای ایران

■ ■ ■
نخستین مرحله الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت، آرایه نظام تجارت خارجی کشور به کارگروه مربوط است، به نحوی که تمامی جنبه‌های نظام تجاری و قانونی را روشن کند.
■ ■ ■

پانوشته‌ها / منابع

- ۱) واترز، مالکوم / ۱۳۷۹ / جهانی شدن / ترجمه اسماعیل مردانی گیوی و سیاوش مریدی / سازمان مدیریت صنعتی / چاپ اول / صفحه ۱۰۱.
 ۲) همان / صفحات ۱۰۱ و ۱۰۲.
 ۳) همان / صفحه ۱۰۳.
 ۴) همان / صفحات ۱۰۳ و ۱۰۴.

5) Comparative Advantage.

- ۶) یاسری، علی / ۱۳۸۲ / مقدمه‌ای بر مبانی کاربردی سازمان‌های بولی و مالی بین‌المللی / موسسه عالی بانکداری ایران / چاپ دوم / صفحه ۳۱.
 ۷) شبشکی، علی‌حسین / ۱۳۸۱ / جهانی شدن، تئوری بدون تئورسین / ترجمه مهدی قویلد / همنشهری / شماره ۲۸۶۹ / سه‌شنبه ۲۳ مهر / صفحه ۲۶.
 ۸) یاسری، علی / پیشین / صفحات ۲۰۳ و ۲۰۴.
 ۹) الهی، همایون / ۱۳۸۳ / شناخت ماهیت و عملکرد امپریالیسم / نشر قومس / چاپ اول / صفحه ۲۹۷.
 ۱۰) همان / صفحات ۲۹۷ و ۲۹۸.
 ۱۱) همان / صفحات ۲۹۸ و ۲۹۹.
 ۱۲) همان / صفحه ۲۹۹.
 ۱۳) همان / صفحه ۲۹۹.

14) International Trade Organization (ITO).

- ۱۵) دولت‌های استرالیا و لیبریا.
 ۱۶) الهی، همایون / پیشین / صفحه ۲۹۹، سازمان تجارت جهانی / ۱۳۸۲ / شناخت و سازمان تجارت جهانی / ترجمه محمدجواد ابروانی / موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی / چاپ اول / صفحه ۱۷.
 ۱۷) سازمان تجارت جهانی / پیشین / صفحه ۱۷.
 ۱۸) مک‌لین، ایان / ۱۳۸۱ / فرهنگ علوم سیاسی آکسفورد / ترجمه حمید احمدی / نشر میزان / چاپ اول / صفحه ۳۳۳.
 ۱۹) سازمان تجارت جهانی / پیشین / صفحات ۱۷ و ۱۸.
 ۲۰) مک‌لین، ایان / پیشین / صفحه ۳۳۳.
 ۲۱) سازمان تجارت جهانی / پیشین / صفحه ۱۹.
 ۲۲) علی بابایی، غلامرضا / ۱۳۸۲ / فرهنگ سیاسی آرش / انتشارات آشین / چاپ اول / صفحه ۵۶۰، طلایی، قدرت‌الله / ۱۳۸۰ / آثار بیوسن جمهوری اسلامی ایران به سازمان جهانی بازرگانی و تاثیر آن بر صنعت خودروسازی ایران / اطلاعات سیاسی - اقتصادی / شماره‌های ۱۷۳ و ۱۷۴ / صفحه ۱۹۸.

23) Trade Rounds.

24) World Trade Organization (WTO).

- ۲۵) یاسری، علی / پیشین / صفحات ۲۰۴ و ۲۰۵.
 ۲۶) امیدبخش و طارم‌سری، اسفندیار و مسعود / ۱۳۷۲ / آشنایی با موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) و بررسی تبعات الحاق جمهوری اسلامی ایران به آن / انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی / چاپ دوم / صفحه ۳.
 ۲۷) طلایی، قدرت‌الله / پیشین / صفحه ۱۹۸.
 ۲۸) همان / صفحه ۱۹۸.
 ۲۹) علی بابایی، غلامرضا / پیشین / صفحه ۵۶۲.

30) General Agreement on Trade in Services (GATS).

- ۳۱) سرافراز، لیلا / ۱۳۸۱ / بررسی موانع قانونی پیوستن ایران

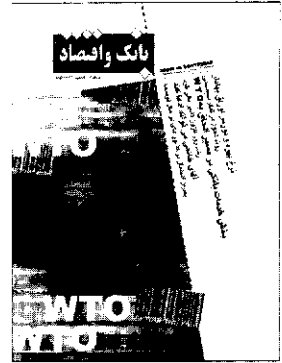
اعضای کارگروه برسد. سند اول عبارت از گزارش خلاصه اقدامات، شرح مذاکرات و شرایط الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت است که در کارگروه تهیه شده است. سند دوم پروتکل الحاقی است که شامل شرایط و ضوابط موردقبول ایران در سازمان جهانی تجارت است که در مذاکرات دوجانبه کارگروه تدوین شده است. سند سوم نیز عبارت از توافقات دوجانبه بین ایران و تک‌تک اعضای کارگروه درخصوص امتیازها و تمهیدات مبادلات تجاری کالا و خدمات و دسترسی دو کشور به بازار یکدیگر است. سه سند مذکور در قالب یک مجموعه اسناد الحاقی در مرحله پنجم باید در نشست پایانی کارگروه به تصویب نهایی اعضای کارگروه برسد.

۶) سازمان جهانی تجارت مرحله ششم عضویت دایم ایران در سازمان جهانی تجارت را ارایه گزارش نهایی کارگروه به شورای عمومی سازمان جهانی تجارت و تصویب این گزارش در شورای عمومی با نشست وزیران اعلام کرده است. توضیح این که، تمامی اسناد مربوط به الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در تمامی مراحل مورد بررسی در کارگروه محرمانه است و تنها پس از تصویب شورای عمومی سازمان جهانی تجارت این اسناد قابل انتشار است.

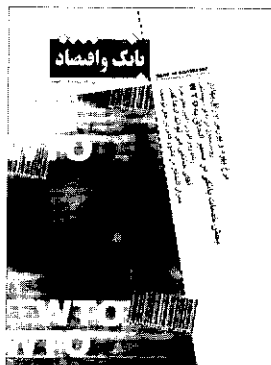
۷) پس از تصویب نهایی اسناد الحاقی ایران به سازمان جهانی تجارت در شورای عمومی یا کنفرانس وزیران این سازمان، سه ماه به ایران مهلت داده می‌شود تا مصوبه شورای عمومی سازمان جهانی تجارت را در مجلس شورای اسلامی به تصویب برساند و این، خوان هفتم عضویت دایم ایران در این سازمان است. سپس ۳۰ روز پس از آن که دولت ایران تایید مصوبه مذکور در مجلس شورای اسلامی را به اطلاع دبیرخانه این سازمان برساند، به عضویت کامل و دایم در سازمان جهانی تجارت درمی‌آید.

ضمناً هر کشوری که بخواهد می‌تواند در کارگروه الحاقی ایران عضو شود و در این خصوص هیچ محدودیتی وجود ندارد و ایران هم نمی‌تواند مانع حضور کشوری در کارگروه خود بشود و از طرفی، ایران باید موافقت تمامی اعضای کارگروه خود را درخصوص مبادلات تجاری جلب کند. بنابراین، در صورتی که آمریکا بخواهد عضو کارگروه الحاقی ایران بشود، ایران باید موافقت این کشور را نیز جلب کند و از طرف دیگر، با توجه به این که تصمیم‌ها در کارگروه به صورت اجماعی اتخاذ می‌شود، اگر آمریکا عضو کارگروه الحاقی ایران بشود، می‌تواند همانند گذشته مانع عضویت دایم ایران در سازمان جهانی تجارت بشود (۵۶).

* فرازهای بایانی این مقاله در مقاله جهانی شدن اقتصاد، شرکت‌های چندملیتی و سازمان جهانی تجارت در فصلنامه بانک (شماره ۳۱ / زمستان ۱۳۸۲) هم مورد بهره‌برداری قرار گرفته است.

تمامی اسناد مربوط به الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت، در تمامی مراحل مورد بررسی در کارگروه، محرمانه است.

زیرفصل‌ها و بیوست‌های آن است: مقدمه - اقتصاد - سیاست‌های اقتصادی و تجارت خارجی - چارچوب تبیین و اجرای سیاست‌های موثر بر تجارت کالا و خدمات - سیاست‌های موثر بر تجارت کالا - جنبه‌های مرتبط با تجارت رزیم مالکیت فکری - جنبه‌های مرتبط با تجارت رزیم خدمات - مبنای سازمانی برای تجارت و روابط اقتصادی با کشورهای ثالث. علاوه بر این یادداشت و یا (اغلب) در ضمن آن، می‌باید اطلاعات مربوط به نوع و میزان یارانه‌های صادراتی و حمایت‌های داخلی کشاورزی و نیز اقدامات سیاسی موثر بر تجارت خدمات در توضیح اقدامات و قوانین مربوطه و مقررات‌گذاری اقدامات افقی و بخش‌های خاص براساس روش‌های عرضه، تسلیم سازمان شود.

(۴۷) خبرنامه رویدادها و تحولات سازمان جهانی تجارت / شماره ۲۸ / شهریور ۱۳۸۱ / صفحات ۱۱ تا ۱۵.
(۴۸) فاخری، مهدی / پیشین / صفحه ۲۰۰.
(۴۹) مصاحبه سرپرستی نمایندگی تام‌الاختیار تجاری ایران / روزنامه ایران / شماره ۲۳۰۶ / چهارشنبه ۲۹ آذر ۱۳۸۱ / صفحه ۶.
(۵۰) همشهری / شماره ۳۱۶۵ / شنبه ۲۲ شهریور ۱۳۸۲ / صفحه ۱۹.

(۵۱) جلالی، جلال‌الدین / ۱۳۸۴ / ایران و سازمان جهانی تجارت / شرق / شماره ۴۸۸ / صفحه ۱۱.
(۵۲) همان / صفحه ۱۱.
(۵۳) مصاحبه سرپرست دفتر نمایندگی تام‌الاختیار ایران در سازمان جهانی تجارت / همشهری / شماره ۳۷۱۴ / پنجشنبه ۱۲ خرداد ۱۳۸۴ / صفحه ۴.

UNCTAD. (54)

(۵۵) جلالی، جلال‌الدین / پیشین / صفحه ۱۱.
(۵۶) جزئیات نحوه الحاق کامل ایران به سازمان تجارت جهانی (مراحل ۷ گانه عضویت ایران) / دنیای اقتصاد / شماره ۶۸۶ / دوشنبه ۹ خرداد ۱۳۸۴ / صفحات ۱ و ۵.

به سازمان جهانی بازرگانی با نگرشی بر سیاست‌های بازرگانی موجود در زمینه ماشین‌ها و دستگاه‌های برقی / اطلاعات سیاسی - اقتصادی / شماره‌های ۱۷۷ و ۱۷۸ / صفحه ۲۰۱.

(۳۲) سازمان تجارت جهانی / پیشین / صفحه ۱۹.
(۳۳) فاخری، مهدی / ۱۳۸۲ / سازمان جهانی تجارت و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران / انتشارات وزارت امور خارجه / چاپ اول / صفحات ۳۰ و ۴۸، اکبریان، رضا / ۱۳۸۱ / سازمان جهانی بازرگانی و نقش آن در جهانی‌شدن اقتصاد / اطلاعات سیاسی - اقتصادی / شماره‌های ۱۷۷ و ۱۷۸ / صفحه ۱۷۵.

(۳۴) فاخری، مهدی / پیشین / صفحه ۳۱.
(۳۵) همان / صفحه ۴۸ تا ۵۱، عزیزی، خسرو / ۱۳۸۲ / نکاتی درباره عضویت ایران در سازمان جهانی بازرگانی / اطلاعات سیاسی - اقتصادی / شماره‌های ۱۹۷ و ۱۹۸ / صفحه ۱۴۸.
(۳۶) جام جم / شماره ۱۱۵۱ / یکشنبه ۳ خرداد ۱۳۸۳ / صفحه ۹.
(۳۷) ج. بایراستگر، توماس / ۱۳۸۱ / جهانی‌شدن و طرزتفکر بازیگران نهادی عمده / ترجمه حمید تقوی‌پور / نامه فرهنگ / دوره سوم / شماره ۴۳ / صفحه ۶۶.

(۳۸) فاخری، مهدی / پیشین / صفحات ۴۸، ۵۳ و ۵۵.
(۳۹) عزیزی، خسرو / پیشین / صفحه ۱۴۹.
(۴۰) علی‌بابایی، غلامرضا / پیشین / صفحه ۳۲۷.
(۴۱) فاخری، مهدی / پیشین / صفحه ۱۲۶.
(۴۲) همان / صفحات ۱۹۹ و ۲۰۰، جام جم / شماره ۱۱۵۱ / یکشنبه ۳ خرداد ۱۳۸۳ / صفحه ۹.

(۴۳) خبرنامه رویدادها و تحولات سازمان جهانی تجارت / شماره ۷ / پاییز ۱۳۷۶ / صفحه ۳.
(۴۴) عزیزی، خسرو / پیشین / صفحه ۱۴۹.
(۴۵) همشهری / شماره ۳۰۰۲ / دوشنبه ۱۹ اسفند ۱۳۸۱ / صفحه ۶.

(۴۶) طرح کلی یادداشت رزیم تجاری شامل هفت فصل با

بخش خدمات بانکی در مسیر الحاق به

سازمان جهانی تجارت

دکتر رافیک نظریان

هر کشوری که بتواند سطح تعامل خود با اقتصاد جهانی را در جهت افزایش صادرات و جذب سرمایه مادی و انسانی (به‌طور اعم) بالاتر ببرد، سهم بیشتری از هم‌پیوندی و تعامل با اقتصاد جهانی خواهد داشت.

اقتصادشان با اقتصاد جهانی، گام‌های بلندی را برداشته‌اند. مطالعه روند تاریخی اقتصاد ایران در این رابطه نیز مبین آن است که ایران به‌رغم روند روبه‌رشد تعامل با اقتصاد دنیا، به‌خصوص در سال‌های اخیر، با توجه به استعدادهای بالقوه، هنوز به جایگاه واقعی خود در سطح جهانی دست نیافته است. اساساً کشورها از جهات مختلفی توانایی تعامل با اقتصاد

مقدمه

در عصر کنونی از لحاظ بیشتر کشورهای دنیا، به خصوص کشورهای در حال توسعه، فرایند جهانی‌شدن به معنای هم‌پیوندی با اقتصاد جهانی است و یک اصل اجتناب‌ناپذیر تلقی می‌شود. بنابراین، اینگونه کشورها به منظور رفع عقب‌ماندگی‌های خویش، و افزایش و تقویت مجاری ارتباطی